

Osnova československá vyhovuje plně novým názorům o povaze součinnosti více osob při přivodění trestného výsledku, a jest pro způsob, jímž tuto otázku řeší, daleko vhodnější normou než dosavadní nejasný § 5.

Literatura: Hoegel: Geschichte des österreichischen Strafrechts, 1904. Hye: Das österreichische Strafrecht, 1855. Kallab: Nástin přednášek o trestním právu hmotném, II. vyd., 1930. Kallab-Herrnritt: Trestní zákony československé, III. vyd., 1933. Kern: Die Teilnahme im E. 25, der Gerichtssaal, roč. 1926, sv. 92, str. 125 a n. Lammasch: Grundriss des Strafrechts, II. vyd., 1902. v. Liszt (-Schmidt): Lehrbuch des deutschen Strafrechts, 26. vyd., 1932. Milota: Trestní právo hmotné, 1933. Týž: Reforma trestního zákona v Československu, 1934. Mířička: Trestní právo hmotné, 1934. Prušák: Studie o účastenství, 1909. Synek: O nedokonaném svádní k trestným činům, Sborník věd právních a státních, roč. 1909, str. 105 a n.

Referát tento byl přednesen v semináři trestního práva univ. prof. Dr. Jaroslava Kallaba v lednu 1935.

Nové smery v uhorskom právnom dejepise.

Josef K a r p a t (Bratislava).*)

V posledných asi piatich rokoch boli prejavené zaujímavé nové názory o uhorských právnych dejinách a v súvislosti s tým vyskytly sa i živé polemiky, ako i apologie názorov starších. Celé toto hnutie je odvetvím širšieho hnutia, ktoré sdrúzuje viac vynikajúcich vedcov a badateľov dejepisných z jednotlivých dejepisných odvetví.

Vo februári r. 1931 vydali zastanci nového smeru sborník, ktorého titul sám je akýmsi programovým heslom. Sborník, nadpísaný ako »Nové cesty maďarského dejepisu« redigoval prof. Hóman.¹⁾ Obsahuje desať statí od rôznych autorov, ktorí pojednávajú o dejinách literatúry, umenia, cirkvi atď. Úvodnú stať, nadpísanú »Cesta dejín«,²⁾ napísal sám redaktor sborníku, známy spoluvydávateľ veľkých »Maďarských dejín«, ktorých druhým autorom je prof. Julius Szekfü, pojednávajúci vo sborníku o politickom dejepise.³⁾ Hóman vo svojom pojednaní upozorňuje na to, že i maďarská historiografia uberala sa tými istými cestami a vyvíjala sa v tom istom smere, ako v západ-

*) Prednesené v seminári dejín práva stredoeuropejského prof. Dr. Rauschera na práv. fak. univ. Komenského.

¹⁾ »A magyar történetírás új útjai«, szerkesztette Hóman Bálint, I. kiadás Budapest 1931, 2. kiadás 1932.

²⁾ »A történelem útja« str. 7.—52.

³⁾ »Politikai történetírás«, írta Szekfü Gyula, I. c. str. 397.—444.

nej Europe. V 19. stor. hlavne tri smery silne zapôsobili a stupňovite viedly ku zdokonalovaniu dejepisných metod. Začiatkom 19. storočia romantizmus s dozvukami osvietenstva reprezentujú Ignác Aurel Fessler, neskôr romantikovia Štefan Horváth a Juraj Fejér. Druhým vlivným smerom bol liberalizmus, reprezentovaný prostriedkom minulého storočia Michalom Horváthom, ktorý v smysle bojov z r. 1848. hľadal v uhorských dejinách ideu verejného práva a slobody náboženskej i osobnej. K liberálom patrí i Ladislav Szalay, štriteľ klasického dejepisu pragmatického, berúci zreteľ — dľa anlického vzoru — na ústavnoprávny vývoj a prívrženec kriticismu historickej školy Savignyho. Súčasne začína sa obracať zreteľ na pramene, čím bol daný prechod ku škole pozitivistickej (na sklonku 19. stor.), ktorej prvým predstaviteľom bol Julius Pauler a neskôr Emerich Hajnik. Táto škola potom rozčlenila sa začiatkom XX. stor. niekoľkými smermi v duchu pozitivistického naturalizmu, sociologizmu lebo materializmu.

Súbežne s týmito vedeckými smermi začínal sa v dejepise uplatňovať v druhej polovici XIX. stor. laický názor na dejepis, vyvinuvší sa ako politická ideológia strany neodvislosti (függetlenségi párt), nepriateľskej voči Rakúsku i Habsburgom. Teoreticky priklonili sa ku stanoviskám romanticko-liberalistickým a vedeli zapôsobiť i na vedca, akým bol Timon Ákos.

Najnovším smerom sú t. zv. duchové dejiny (szellemtörténeti irány), ktorého prívržencami sú obidvaja historikovia Hóman a Szekfü. Ostro sa stavajú proti liberalistickej ideológii, z nej vyplynuvšiemu laickému názoru na dejiny, frázoovitému vlastenectvu a stotožňovaniu idey národnej s liberalistickou. Tento zkrslujúci spôsob dejepisu, jednostranne verejnoprávne a revolučne orientovaný je vraj dnes už v rozklade a je odsúdený k istému zániku.

Hóman rozoznáva v dejinách dejepisu dva hlavne smery: idealistický a realistický, ktoré sa mnohonásobne vystriedaly a v dôsledkoch viedly ku nemiernym výstrelkom. Preto eklekticky kloní sa prevážne k idealizmu, ktorý pomáha spravodlivo zhodnocovať historické skutočnosti, pokiaľ však pojde o zisťovanie a rozbor týchto skutočností, i poznávanie prameňov, dľa neho nemožno pominúť metodu realistickú. Autor nazýva takýto spôsob dejepisu duchovným a stotožňuje ho s metodami a smernicami genetickej metódy dejepisnej. Ide vlastne o kultúrny dejepis (művelődéstörténelem). Dejepisec musí zistiť historické skutočnosti, ich vnútornú súvislosť a aby ich poznal, musí sa vžiť do ducha príslušnej doby a sám príslušné skutočnosti v duchu prežiť. Tým dojde k žiaducej objektivite. V záujme tejto nesmie dejepisec sa obávať ani prehodnotenia vžitých poznatkov: hodnotenia často je subjektívne zafarbené. Prvky subjektívne však musia byť vylučované. Pravda, predpokladom uplatnenia novej metódy, už vzhľadom na jej idealistickú orientáciu, je

nezlomná viera badateľa, že pravde je možno vedecky sa priblížiť.

V právnom dejepise stal sa hlavným širitelom týchto nových myšlienok prof. František Eckhart, ktorý prispel do Hómanovho zborníku pojednaním o právnych a ústavných dejinách.⁴⁾ Vyzdvihuje význam historicko-právnych vied, spočívajúci hlavne vo skutočnosti, že právo je historickým produktom ľudskej spoločnosti a kultúry. Rovnako ako Hóman, zdôrazňuje, že i právne dejiny majú byť v príslušnej miere dejinami ducha, totiž v tom smysle, že treba chápať právo istej doby ako výplod ducha tejto doby.

Za posledný cieľ právnych dejín považuje poznávanie vzniku a vývoja ideí, ktoré sú základom dnešného právneho života. Právo, ako každá iná složka ľudskej kultúry, je vo stálom vývoji. A práve tento vývoj je predmetom právneho dejepisu. Z tohoto hľadiska vytýka maďarskej právnej historiografii minulého storočia, že opomínala prebádať dobu asi od bitvy pri Moháči, pretože Uhorsko stalo sa odvtedy súčiastkou habsburskej ríše a jeho samostatnosť právneho vývoja bola zmenšená. V dobe opozičnej politiky národnej voči Habsburgom takáto chyba, pretrhávajúca vývojovú niť je pochopiteľná. Pre dnešnú dobu však — keď Maďarsko je štátom úplne samostatným — žiada Eckhart absolútnu objektivitu.

Eckhart pozastavuje sa nad jednostrannou zaujatosťou maďarského právneho dejepisu pre verejné právo. I z národného stanoviska je vraj súkromné právo výraznejšie, lebo tvorba právnych zvykov, akožto výtvor čo najširších vrstiev národa a ľudu bezpečnejšie prejavuje patričný svojráz, než ustanovizne verejného práva, ktoré — vzdor svojim niektorým nepopierateľne svojráznym rysom — často podliehaly i vôli jednotlivkej osoby panovníkovej. A jednotliviec — tým viac však volakedajší panovníci — viac podlieha cudzím vlivom, než široké spoločenské vrstvy.

Dalej vytýka Eckhart, že maďarskí právní dejepisci po vzore nemeckých romantikov zaoberali sa v dejinách najviac dobami, zo ktorých zostalo málo alebo málo obširných zpráv. Mnohonásobne tu potom nedostačujúce zprávy nahradili výtvormi obrazotvornosti.

V záujme vedeckosti právnych dejín slobodno poznatky opierať len o pozitívne zistené skutočnosti. V tomto smere pojde nielen o odhalovanie, ale i o zužitkovanie poznatkov už stávajúcich dľa najnovších metód, v podobe neochvejného a nezaujatého »prehodnocovania«.

Bezpodmienečným predpokladom kritického názoru na dejiny je, aby sme na každé historické obdobie hľadeli »očami

⁴⁾ »Jog- és alkotmánytörténet«, írta Eckhart Ferenc, I. c. str. 269. až 320.

svojej doby«. Dnešná dogmatika nesmie zatemňovať minulé udalosti, práve tak, ako tieto nemajú prekážať dogmatike dneška. Preto neslobodno, dľa spôsobu Labandovej školy nemeckej v minulom storočí, na pr. v novej dobe vytvorený pojem štátu klásť do minulosti, alebo v nej ho hľadať. Metoda právneho dejepisu je induktívna. Správne preto postupuje dnešná nemecká škola dynamicko-relativistická, ktorá induktívne hľadá hybné príčiny vývoja právnych foriem v politike a hospodárstve, a môže tak dospieť k poznaniu pojmu štátu v minulosti.

Konečne musí mať každý právny historik na zreteli rozdiel práva dnešného a stredovekého. Kým dnes rozhoduje u práva jeho pozitívnosť, t. j. recentnosť, stredoveké právo — temer výhrdane zvykové — bolo tým váženejšie a silnejšie, čím bolo staršie. Druhá dôležitá skutočnosť je, že dľa stredovekého názoru právo bolo primárne — súc chápané ako komplex etických noriem — a štát bol sekundárny, ktorý nemohol svojvoľne meniť právo, čerpajúce svoju silu z mravného zákona. Štát netvoril právo, ono už tu bolo vo svedomí ľudu, prípadne tých, čo ho nachádzali. Ostatne treba obozretne posudzovať i stredoveké zákony, ktoré nie vždy skutočne vošli v život. Živé bolo právo zvykové; ak tomuto zákon odporoval, nevžil sa, alebo len veľmi ťažko.

Pre uhorské právne dejiny na pr. sa nesprávne predpokláda, akoby sv. Štefan svojim zákonom (II. 35.), bol ustanovil nové právo dedické a založil individuálne vlastníctvo vôbec. Obidva inštitúty už tu musely byť a keď kráľ v súvislosti s úpravou »iuris regii« — t. j. prípadov odúmrtie, keď majetok z dôvodu nevernosti, defectus seminis, úkladov na kráľa, zrady atď., spadne na kráľa — hovorí o dedickom práve, prijímá iba pravidlá obyčajového práva. Cieľom zákona bolo iba zabezpečiť vlastníctvo voči kráľovi.

Ius regium však bolo právnym princípom, podporovaným ideou kráľovstva, a jeho protivou bolo »rodové dedenie« (ösiség), ktoré značí obmedzenie práva dedického zo strany rodu. Tieto dva princípy prejavovali sa v boji ústrednej moci s mocou statkárskej šľachty a dľa prevahy strán rôzne došli k uplatneniu. Nie je však správne predpokladať, akoby aviticita bola výtvorom zákona L'udevíta Veľkého z r. 1351., pričom sa vkláda do tejto doby verejnoprávna koncepcia nauky o sv. Korune, ako to urobil zvlášť Timon. Už kráľ Koloman obmedzil odúmrtné právo kráľovské — ktoré dovoľovalo postup deductva len v priamej a bočnej línii mužského potomstva — na donácie kráľov z doby nedávnej. Proti tomu statky z darov sv. Štefana, z dôb pred ním, ale i kúpené, predchádzely na každého mužského dediča. Zdá sa, že toto ius regium a donácie aspoň v slabej miere nahradzovalo záväzky, známe v západoeurópskom lennom sriadení, ale cudzie uhorskému sriadeniu donačnému.

Ustanovenie Zlatej bully, — ktorú Eckhart označuje ako výplod revolučného hnutia — aby šľachtic, nemajúci mužského dediča mohol voľne naložiť donačným majetkom a len keď rod vymrie, spadá majetok na kráľa, pokláda autor za aplikovanie zásad rodového dedenia na »kráľovské dedické právo«, ktoré však nevošlo v život, tak ako aj iné ustanovenia Zlatej bully. Béla IV. potom v r. 1267., chcúc obrodil kráľovskú moc, utužil odúmrtné právo kráľovské a pre prípad defectus seminis kráľovská rada mala určiť, či sa vyskytuje oprávnený dedič. Na tých však, čo padli vo vojne, sa nemalo právo odúmrtné vzťahovať. Ondrej III. r. 1291, síce opäť obnovil ustanovenia Zlatej bully o odúmrtní, čo sa však zase nevžilo, lebo to nezodpovedalo súčasnému právnemu životu. Keď potom v r. 1351 L'udevít Veľký vrátil sa zase ku Zlatej bulle vo veci odúmrtní, stanovil, aby šľachtic, nemajúci mužských dedičov, nenaložil voľne svojím majetkom, ale aby dedil ktorýkoľvek príslušník rodu. Pritom nie je ani reč o odúmrtní kráľa v prípade vymretia rodu, lebo to bolo zbytočné; upravovalo to obyčajové právo. Celé ustanovenie nie je žiadnou novotou. Aviticita, o sebe uhorská zvláštnosť, obmedzujúca voľné nakladanie šľachtickými majetkami, nebola zavedená L'udevítom Veľkým, bola iba formulovaním pradávnej zásady. V XIV. storočí pomery samotné doniesly, že prestal rozdiel medzi statkom rodovým (ösi birtok) a donačným (adománybirtok). Istý faktický rozdiel zostal iba v tom, že keď išlo v prípade vymretia priamých mužských dedičov o dôkaz pôvodu od spoločného predka, nadobudnuvšieho statok, bolo to u donačných statkov o mnoho jednoduchšie, — keďže obyčajne sa zachovaly donačné listiny — než u starých statkov rodových.

Bol tedy regulativom vývoja dedického práva uhorského v najstaršej dobe nie zákon, ale spoločnosť sama.

Veľmi mnohé právne ustanovizne staršej doby, o ktorých je málo zpráv, snadno možno objasniť srovnáním s cudzími, u takých národov, ktoré stály na podobnom stupni civilizácie. Srovnanie takéto je však možné len tam, kde nepochybne medzi obomi srovnávanými sférami bol vzájomný vliv, tiež je ale nutná dôkladná znalosť oboch srovnávaných objektov. Konečne treba mať na zreteli i stredoveký univerzalizmus.

V uhorských právnych dejinách s obľubou srovnávaný bol ústavný vývoj s anglickým. Deje se tak už od konca 18. storočia. Táto paralela je už preto nesprávna, lebo ústavný vývoj anglický viedol k parlamentarizmu, kým maďarský ku stavovstvu. Ostatne i spoločenské a hospodárske pomery, ktoré silne vplývajú na právny život, v oboch štátoch byly podstatne odlišné. Magna Charta, srovnávaná so Zlatou bullou, bola zjavom lenným, dávajúc výhody lenným pánom a ich vasalom. Zlatá bulla uhorská však vôbec nevošla v život. Ius resistendi, v nej spomínané, je feudálnou myšlienkou, ktorá vo svojej dobe bola

v celej Európe rozšírená. Pokiaľ možno hovoriť o podobnosti s Magnou Chartou, je to chápaní kráľovskej moci. Podobne ako v Uhorsku, normanskí kráľovia boli jediným prameňom práva, a vedľa nich fungovala rada, rázu rovnak neurčitého ako uhorská. Zákony vynášal kráľ. On bol svrchovaným majiteľom pôdy, vrchným lenným pánom. V Uhorsku mal podobné postavenie.

O mnoho príhodnejšie je srovnanie ústavného vývoja Uhorska so susednými štátmi. Poľský, ale zvlášť český štát vykazuje mnohé podobnosti vo verejnoprávnom vývoji, čo je odôvodnené podobnými hospodárskymi a spoločenskými pomermi, akožto hybadlami právneho vývoja. Všetky tri štáty vznikli spojením kmeňov skrz silného vojvodu, dľa západných vzorov. Kráľ bol zákonodárcom, organizátorom a ochrancom cirkve, najvyšším sudcom, vojvodom atď. Všetci traja panovníci mali radu, složenú z dvoranov, dvorských úradníkov a vysokých duchovných. Kráľovská moc sa zakládala na držbe rozsiahlej pôdy, vlastnej i neobsadenej. Nástupníctvo nebolo nikde pevne upravené, vládna moc sa pokládala za súkromný majetok, ktorý panovníci v podobe údelov rozdávali členom rodu. V XIII. stor. vžila sa vo všetkých troch zemiach bez zákona primogenitura. Tiež dvorskí úradníci boli celkom podobní. Správa sa sústreďovala okolo hradov, ktoré spravovali v Čechách a Poľsku castellani, od XII. stor. nazývaní ako v Uhorsku comites, s rovnakou mocou hospodárskou, súdnou, správnu a vojenskou, voľne kráľom dosadzovaní a sossadzovaní. Cirkev vo všetkých troch krajinách bola vo staršej dobe štátu podriadená, a tiež patronátne právo šľachty sa rovnako vyvíjalo.

Prechod ku stavovstvu tiež bol rovnaký. Všade sa užívalo donácií, ktoré zastupovali lenné sriadenie; z donácií vznikla veľkostatkárska šľachta, lišiacia sa len spoločensky od šľachty nižšej. I stavovské snemy začaly v podobnej dobe, na rozhraní XIII. a XIV. stor., najneskôr v Poľsku. V Čechách sa vytvoril, ako v Uhorsku, od osoby kráľovej odlišný, stavovsky chápaný pojem najvyššej moci štátnej »corona regni«. V tejto dobe začína sa ho v oboch štátoch používať ako symbolu štátnej moci, ako spojenia celého štátneho územia, pod týmto symbolom. Nauka o uhorskej sv. Korune je výtvorom osobnej geniality Verböczyho.⁵⁾

Táto podobnosť iste nie je náhodná, ale zakládala sa na spomenutých dôvodoch.

Eckhart zásadne odmieta akožto nevedecký dogmatizmus názor väčšiny maďarských právnych historikov, ako by uhorský štát bol výtvorom »verejnoprávneho citu« maďarského národa, ktorý si doniesol z pravlasti a vytvoril tak ústavný a demokratický štát, ako i jedinečný pojem sv. Koruny. Tieto ná-

⁵⁾ Rovnako i Eckhart Ferencz: Magyarország története, Budapest 1935, str. 143.

zory vychádzajú zo zmienky kroniky Šimona Kézaiho z XIII. stor. o význame akejsi »communitas« v pravlasti a na výroku Leona Filozofa: »Tento ľud je slobodný!«⁶⁾ U Kézaiho ide o za-
nášenie súčasných názorov do minulých dôb. Ale ani z druhej
výpovede nemožno robiť ďalekosiahle dedukcie. Tiež je pre-
nášaním dnešných foriem do minulosti názor o tisícročnej uhor-
skej ústave.⁷⁾ Ostatne i názor, že by uhorský ústavný vývoj bol
zvláštnosťou uprostred ostatných európskych štátov, je neprija-
ateľný, lebo uhorský štát sa kultúrne neizoloval, čo je historickou
skutočnosťou. A právo, ako závažná složka kultúrna, vyvíjalo
sa rovnobežne s ostatnými kultúrnymi obormi.

(Zaklúčenie.)

Mimořádná daň z dividend.

Když byly normativně sníženy úroky ze státních papírů považovalo se za nutné, snížit úrokovou úroveň také ostatních papírů nestátních. Byla proto uzákoněna mimořádná daň, postihující dividendy a úroky z některých cenných papírů pevně zúčitelných. Bezprostředním důvodem této daně bylo tedy snížení úrokových sazeb. Podstata a způsob daně však ukazují, že provedení se značně vzdálilo od podobného úmyslu. Soustavná akce, směřující ke snížení úrokových sazeb, byla vedena pod heslem úlevy dlužníkům. Z tohoto důvodu byly sníženy sazby vkladové a sazby zápůjčkové. Také snížení úroků ze státních papírů plynulo ve prospěch státu jako dlužníka. Naproti tomu výnos mimořádné daně, tedy výnos úrokového snížení papírů nestátních, jde jen z části ve prospěch dlužníka. Z daleko větší části plyne ve prospěch státu. S tohoto hlediska ovšem jest daň v rozporu s původní intencí, totiž, aby se ulevilo dlužníkům. Snad jest možno nalézt aspoň částečně vysvětlení této nesouvislosti v důvodech historických, neboť touto daní měly být patrně také zlikvidovány návrhy na zavedení zvláštní daně kapitálové, jež samozřejmě měla zkracovati úrokový výnos nikoli ve prospěch dlužníka, nýbrž ve prospěch státu. To ovšem na rozporu, který tu mezi účelem, totiž snížením úrokového břemena a mezi výsledkem, totiž daní, plynoucí ve prospěch státu nepopíratelně jest, ničeho nemění.

Ostatně tento rozpor se jeví ještě v jiné formě. Normativní snižování úrokových sazeb bylo odůvodňováno tím, že tu jde o úroky nepružné, které již podle své povahy nemohou se přizpůsobovati proměnlivým hospodářským skutečnostem, takže při současném poklesu hospodářských císel představují úroky čísla, která zůstávají neměnná, a proto stávají se neúměrným břemenem pro toho, jehož postihují. To platí o papírech ukládacích. Mimořádná daň však postihuje také papíry dividendové, ač zde o nepružnosti nelze vůbec hovořiti, naopak, výnos těchto papírů tím, že běže zřetel vždy na danou situaci vyplácejícího podniku v tom kterém roku, vykazuje tu nejvyšší míru pružnosti.

Oficielní důvod, který vedl k zavedení daně, byl tedy splněn jen v míře velmi nepatrné a naopak účinky, které zavedení daně sebou nese, nepochybně tento účel potírají.

S hlediska systematického vnáší se touto daní do platné daňové konstrukce cizí, rušivý element, který ohrožuje a porušuje daňové základní

⁶⁾ »Szabad ez a nép!«

⁷⁾ Podobne i Franz Eckhart: Staatsrecht und Privatrecht in Ungarn im Mittelalter. Ungar. Jahrbücher IX. Berlin 1929.